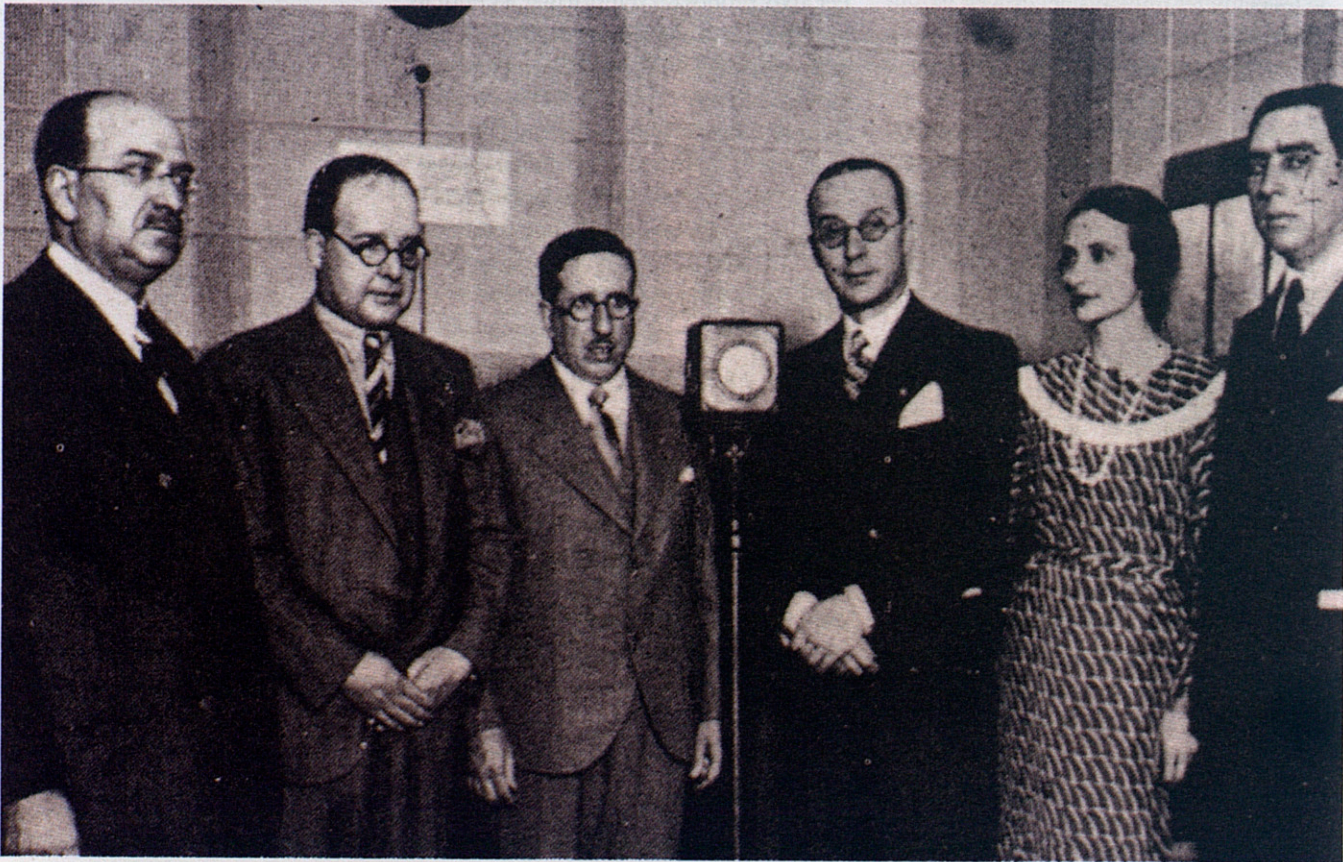

VÍCTIMES DE L'EXILI

La Guerra Civil espanyola va deixar el país
sense la majoria dels periodistes

TEXT JOSEP M. FIGUERES

El consell directiu del programa *L'Hora Catalana*, portaveu dels exiliats catalans, en ocasió del sisè aniversari de l'emissió radiofònica que va començar a Veneçuela el 1953 i que, posteriorment, també es va emetre, amb el mateix nom, en altres països.

La Guerra Civil va ser un autèntic drama per a la professió catalana ja que, per una banda, va implicar la desaparició de nombrosos mitjans però, d'altra banda, perquè va provocar l'exili de molts professionals.

Algunes fonts van arribar a calcular que vuit de cada deu periodistes catalans es va haver d'exiliar. Molts ja no van poder tornar. Un tall en sec en una professió que, als anys trenta, havia viscut una època d'or amb nombroses capçaleres de gran qualitat.

El 1936, el teixit periodístic català era un model d'èxit. Catalunya disposava d'una trentena de diaris en català, una quarantena en espanyol i un ampli ventall de revistes amb incidència arreu del territori que abastaven pràcticament tots els camps temàtics. A més, la premsa barcelonina era comparable a la de qualsevol capital europea, amb revistes reconegudes com *D'Ací i d'Allà*, *Mirador*, *Papitu* o *En Patufet*. D'altra banda, a les capitals de comarca s'editava premsa especialitzada, setmanaris, diaris i, en conjunt, hi havia una producció de bona qualitat adreçada a un públic interessat. En aquest marc s'hi havien d'incloure, també, emissores de ràdio, a més d'un bon nombre de fotògrafs i dibuixants.

També, la premsa periòdica no diària abastava molt més que l'àmbit especialitzat i erudit-literari, religiós, etc.— ja

EL PRIMER EXILI ÉS L'ESTIU DEL 1936, QUAN LA MAJOR PART DE PERIODISTES DE PUBLICACIONS CATÒLIQUES VAN HAVER DE MARXAR

que també tenia èxit amb setmanaris d'impacte en el camp de la premsa esportiva, política, humorística... Així doncs, la professió periodística era una organització

dinàmica i reeixida que ocupava un gran nombre de persones. Prova d'això és que l'Agrupació Professional de Periodistes, vinculada a la UGT, tenia quasi cinc-cents periodistes inscrits. Ara bé, tot aquest panorama tan ric i divers va desaparèixer quan la República i la Generalitat van perdre la guerra.

TRES EXILIS

La guerra, i sobretot la derrota republicana, va suposar l'exili d'una part molt important de la professió periodística. En realitat, es van donar tres exilis, tot i que s'acostuma només a parlar del darrer d'aquests.

El primer exili va donar-se el mateix juliol i agost del 1936 arran del cop d'estat militar contra la legalitat republicana. En aquesta primera fugida, hi havia la major part de periodistes pertanyents a publicacions catòliques —*El Matí*, *La Cruz*...— o conservadores —*La Veu de Catalunya*, *La Vanguardia*... Uns ho

van fer en barca a la Costa Brava, altres pel túnel de Portbou, etc., però sovint amb la connivència de la Generalitat, que va vetllar per la seva seguretat.

Unes dotzenes de periodistes fugiren, dins el conjunt de gairebé set mil persones. No es pot dir el mateix, en canvi, de la zona rebel, on cap vaixell va sortir. Així, van marxar periodistes com Carles Soldevila, Valentí Castanys, Octavi Saltor... i directors com Joaquim Pellicena (*La Veu de Catalunya*) o Agustí Calvet, *Gaziel* (*La Vanguardia*). També editors i gerents com el comte de Godó o Ramon d'Abadal. S'escapaven com podien, fins i tot quatre de *La Veu* van marxar en grup com explicaria Albert Manent. Efectivament, Joan Costa i Deu, Joan B. Solervicens, Carles Sentís i Modest Sabaté, es van escapar en un cotxe de la Generalitat que els va recollir per després, els tres primers, dedicar-se a atacar la República.

Els periodistes exiliats es decantaren en funció de la seva ideologia. Així, Joan Estelrich es va posar al servei de Cambó i la important oficina de propaganda del Servicio de Información de Fronteras del Nordeste de España (SIFNE), mentre que Eugeni Xammar o Josep Carner seguiren fidels a la República.

Els exiliats, doncs, es van posicionar de la mateixa manera que els de dins, els que seguien a l'interior, s'havien *significat* o s'havien mantingut *indiferents*, en llençatge de l'època. Si bé els que van haver

ELS QUE VAN MARXAR

Nom	Publicació representativa	País
Diego Abad de Santillán	<i>Tierra y Libertad</i>	d. França i Argentina
Màrius Aguilar	<i>La Noche</i>	d. França
Felipe Alaiz	<i>Solidaridad Obrera</i>	d. França
Manuel Alcántara	<i>La Noche</i>	r. Mèxic
Pere Pagès, Víctor Alba	<i>La Batalla</i>	d. França i Estats Units
Claudi Ametlla	<i>Agència Havas (Fabra)</i>	d. França
Josep Amich "Amichatis"	<i>El Día Gráfico</i>	d. Xile
Amadeu Aragay	<i>La Terra</i>	r. França i Mèxic
Francesc Arnó	<i>La Humanitat</i>	c. França
Jordi Arquer	<i>Justícia Social</i>	c. França i Mèxic
Avel·lí Artís, Tísner	<i>El Be Negro</i>	c. França i Mèxic
Josep Artís	<i>La Mainada</i>	- França i Mèxic
Lluís Aimami i Baudina	<i>La Rambla</i>	c. França i Mèxic
Lluís Vagaría	<i>La Vanguardia</i>	c. França i Cuba
S. M. Badius, Jaime Badius	<i>Solidaridad Obrera</i>	c. França
Josep Bartolí	<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	c. Estats Units
Vicenç Bernades	<i>L'Esport Català</i>	d. França-Cuba
Amadeu Bernadó	<i>Treball</i>	r. França
Artur Bladé i Desumvila	<i>L'ideal de l'Ebre</i>	d. França i Mèxic
Francesc Boix	<i>Juliol</i>	c. França
Eduard Borràs	<i>El Día Gráfico</i>	c. Cuba i Argentina
Just Cabot	<i>Mirador</i>	d. França
Agustí Cabruja	<i>L'Autonomista</i>	r. França i Mèxic
Pere Calders	<i>Diari Mercantil</i>	c. França i Mèxic
Agustí Calvet, Gaziel	<i>La Vanguardia</i>	d. França i Bèlgica
Josep M. Capdevila	<i>La Paraula Cristiana</i>	d. Colòmbia
Lluís Capdevila	<i>Catalunya Antifeixista</i>	d. Andorra i França
Eusebi Carbó	<i>Más lejos</i>	d. França i Mèxic
Josep Carner	<i>La Publicitat</i>	c. Mèxic i Bèlgica
Joan Casanellas	<i>El Fuet</i>	d. Argentina i Mèxic
Agustí Centelles	<i>La Vanguardia</i>	c. França
Marí Civera	<i>Mañana</i>	d. França i Mèxic
Mercè Comaposada	<i>Mujeres Libres</i>	c. França
Manuel Cruells	<i>Diari de Barcelona</i>	c. França
Andreu Dameson	<i>Le Miroir</i>	c. França i Argentina
Daniel Domingo	<i>L'Hora</i>	d. França
Odó Duran d'Ocón	<i>La Veu de Catalunya</i>	c. França i Mèxic
Josep Escuder	<i>Última Hora</i>	c. Nova York
Àngel Estivill	<i>La noche</i>	r. França i Mèxic
Antoni Fabra i Ribàs	<i>El Socialista</i>	d. Suïssa i Colòmbia
Lluís Ferran de Pol	<i>Oreig</i>	c. França i Mèxic
Joan Ferrer i Fariol	<i>Catalunya</i>	d. França
Pere Foix	<i>Solidaridad Obrera</i>	c. França i Mèxic
Manuel Fontdevila	<i>Heraldo de Madrid</i>	d. Argentina
Carles Fontserè	<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	c. França i Mèxic
Vicente Galindó, Fontaura	<i>Al Margen</i>	d. França
Joan Gols	<i>Ràdio Barcelona (rev.)</i>	c. França i Veneçuela
Emili Granier Barrera	<i>Justícia Social</i>	d. França

Nom	Publicació representativa	País
Domènec Guansé	<i>Revista de Catalunya</i>	c. França i Xile
Ernest Guasp	<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	c. França i Mèxic
Roma Jori i Llobet	<i>La Lucha</i>	d. França
Josep M. Lladó	<i>La Humanitat</i>	d. França
Carlos Madrigal (Paco Madrid)	<i>La Humanitat</i>	c. Argentina
Josep Manyé, Jorge Marín	<i>BBC</i>	c. Anglaterra
Enric Manubens	<i>El Diluvio</i>	c. França
Pere Mas i Parera	<i>Gasetta de Vilafranca</i>	d. Argentina
Paulí Massip Roca	<i>La Vanguardia</i>	d. França i Mèxic
Pere Matalonga	<i>La Rambla</i>	r. Mèxic
Jaume Miravittles	<i>Comissariat de Propaganda</i>	d. França i Estats Units
Josep Miret	<i>[Treball]</i>	d. França
Narcís Molist i Fàbrega	<i>Avany</i>	d. França i Mèxic
Federica Montseny	<i>La Revista Blanca</i>	c. França
Rafael Moragues	<i>La Publicitat</i>	r. França
Anna Murià	<i>Diari de Catalunya</i>	d. França i Mèxic
Josep Navarro i Costabella	<i>La Veu de Catalunya</i>	r. França i Mèxic
M. del Carme Nicolau	<i>La Dona Catalana</i>	r. França
Teresa Pàmies	<i>Juliol</i>	r. França i Mèxic
Domènec de Bellmunt	<i>La Rambla</i>	d. França i Andorra
Ramon Peypoch	<i>Ciència</i>	d. Mèxic
Josep Peirats	<i>FAI</i>	d. França
Marcel·lí Perelló	<i>Diari de Barcelona</i>	d. França i Mèxic
Artur Perucho	<i>Treball</i>	d. França i Mèxic
Ermós Plaja	<i>Acràcia</i>	d. França i Mèxic
Irene Polo	<i>Imatges</i>	r. Xile
Josep Pous i Pagès	<i>Ràdio Barcelona</i>	c. França
Josep Rebull, David Rey	<i>La Batalla</i>	a. França
Sònia Reyes i Mas	<i>La Rambla</i>	c. Mèxic
Vicenç Riera Llorca	<i>L'Opinió</i>	c. França i Mèxic
Mercè Rodoreda	<i>Companya</i>	c. França i Suïssa
Josep Roure Torent	<i>Meridià</i>	d. Mèxic
Antoni Rovira i Virgili	<i>La Nau</i>	d. França
Joan Sales	<i>La Nau</i>	r. França i Mèxic
Àngel Samblancat	<i>El Diluvio</i>	d. França i Mèxic
Anton i M. Sbert	<i>La Humanitat</i>	c. França i Mèxic
Brauli Solsona	<i>El Noticiero Universal</i>	r. França
Rafael Tasis	<i>Mirador</i>	c. França i Mèxic
Abelard Tona i Nadalmai	<i>Lluita</i>	r. Mèxic
Manuel Valldeperes	<i>Meridià</i>	d. França i Rep. Dom.
Joaquim Ventalló	<i>L'Opinió</i>	d. França
Emili Vigo	<i>La Humanitat</i>	c. França
Alfons Vila, Shum	<i>L'Esquella de la Torratxa</i>	c. França i Rep. Dom.
Adrià Vilalta	<i>El Diluvio</i>	c. França i Mèxic
Antoni Vilalta	<i>L'Opinió</i>	c. Bèlgica i Mèxic
Emilià Vilalta	<i>El Diluvio</i>	c. França i Mèxic
Eugeni Xammar	<i>Ahora</i>	c. Estats Units
Josep M. Xicota	<i>La Publicitat</i>	c. Xile

*Càrrec, d.: director; r.: redactor; c.: col·laborador; rc.: redactor en cap; a.: administrador.

A dalt, Josep Maria de Sagarra, al 1938 a l'estada a Tahití on va anar-hi durant el viatge de noces que va fer quan estava a l'exili. Després, aquell mateix any s'instal·laria a París. A la dreta, Nicolau d'Olwer, periodista i polític que es va exiliar a França i Mèxic des d'on va col·laborar amb publicacions com *Revista de Catalunya* i *El Poble Català*.

A dalt, Pere Calders (esquerra) i Tísner (dreta) a l'exili en una foto que es va prendre entre 1939 i 1940.

de fugir ho van fer, sovint, de manera inversemblant: Ignasi Agustí en un vaixell alemany, Manuel Brunet per les muntanyes de Núria, Josep M. de Sagarra va anar fins a la Polinèsia on, pagat per Cambó, s'hi va estar tranquil, escrivint.

Sagarra havia hagut de fugir pels versos satírics que *El Be Negre* li va publicar quan el periodisme no era només informació i opinió sinó també poesia, humor, literatura i, per tant, els escriptors s'hi vinculaven estretament.

De la mateixa manera que es perseguia un dirigent per seguir una opció política, també se'l volia castigar per l'acció periodística, ja que ambdues coses eren indistingibles. Així, a Nicolau d'Olwer se'l perseguiria, el 1939, per republicà en tant que dirigent d'Acció Catalana, però també pels articles a *La Publicitat*.

Alguns periodistes de les esquerres republicanes catalanistes que s'havien mostrat contraris al pistolerisme de la FAI es van adonar de la gravetat de la situació. L'as-

sassinat, per part d'aquesta organització anarquista, de Josep M. Planas en va ser un avís. Alguns van marxar immediatament, com Rossend Llates, Joaquim Ventalló, Josep M. Lladó o Avel·lí Artís (*Tísner*). I és que la FAI tenia llistes negres. Alguns, posteriorment, tornarien i s'allistaren a files, com el mateix *Tísner*.

En aquest context delicat i violent, la Generalitat de Catalunya va actuar com un

PERIODISTES DE LES ESQUERRES REPUBLICANES CATALANISTES, CRÍTIKS AMB LA FAI, VAN FUGIR, COM ROSSEND LLATES O JOAQUIM VENTALLÓ

bon govern que el primer que havia de fer era protegir la seguretat dels seus ciutadans encara que fossin adversaris del règim polític republicà. Va facilitar-los la sortida, tot i saber que molts, com així va ser, després anirien a Sant Sebastià a lluitar, amb l'estilogràfica o amb el fusell, contra la República. Per tant, va ajudar els seus ciutadans atès que no podria protegir-los a casa.

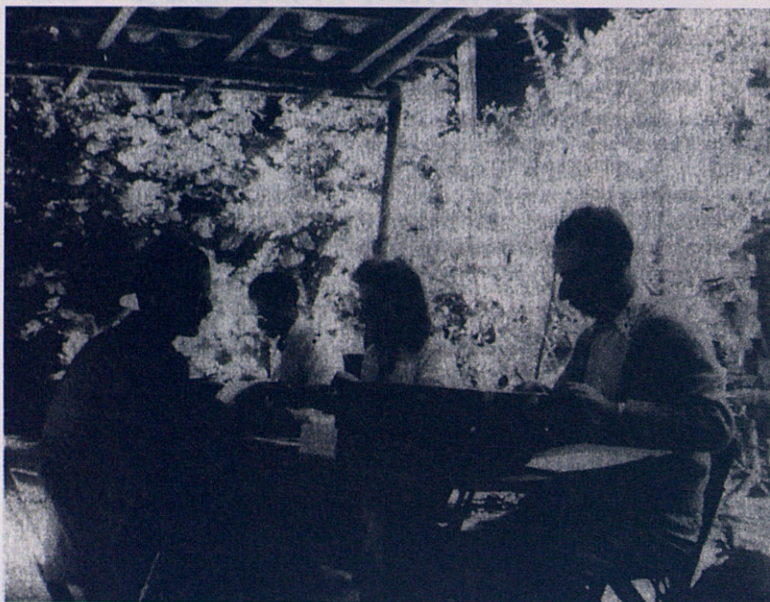
EL MÉS MULTITUDINARI

El tercer exili és el més important, tant quantitativament pel nombre de persones com qualitativament pels noms dels afectats. L'abast d'aquest exili és molt considerable perquè va fugir gent de totes les professions. És, doncs, un èxode de magnitud bíblica. Per tant, es fa difícil escatir quants eren els periodistes, ja que als diaris hi escrivien polítics de manera continuada, escriptors que eren redactors o actius col·laboradors, a més de fotògrafs, etc.

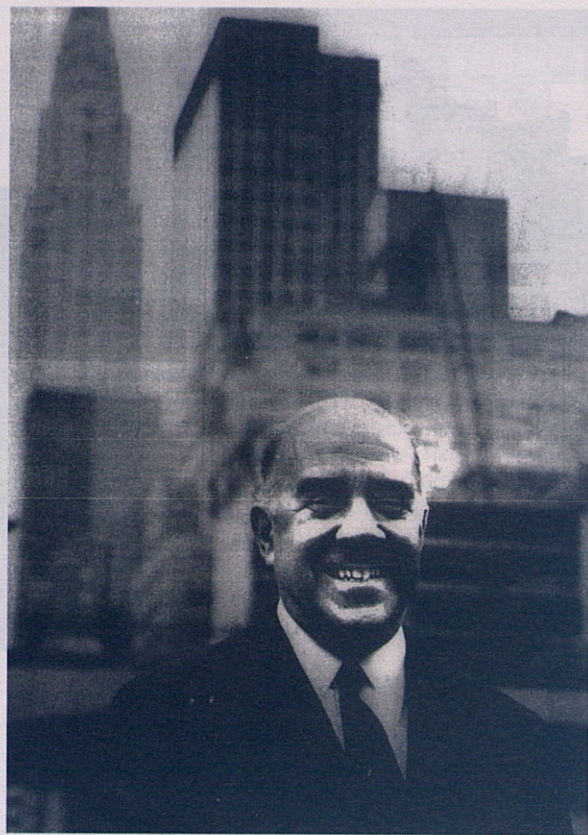
Tanmateix, si consideréssim els que vivien estrictament només de la feina,

serien pocs. La relació que n'ofereim (desglossament), tot i no ser exhaustiva i mancar-n'hi molts noms, és la més àmplia que s'ha pogut elaborar i representa una repressió que contradeia totes les lleis internacionals i un règim que es proclamava cínicament cristià i defensor dels valors religiosos. Un règim que afusellava catòlics com Carrasco i Formiguera o

A dalt, a casa de Joan Sales a la població mexicana de Coyoacan, Sales amb Raimon Galí, Ferran de Pol, la filòloga galesa Esyllt T. Lawrence, preparen la correspondència de *Quaderns de l'exili* (1943-1947) una de les publicacions més actives de l'exili en aquest país. Foto: Arxiu Serra d'Or. A la imatge de la dreta, Rafael Tasis a Nova York el 1966. Havia tornat el 1948 a Barcelona, on va ser un important enllaç amb el món de l'exili.

innocents amb contravencions jurídiques absolutes com Carles Rahola. El fran-

VA MARXAR MOLTA GENT, JA QUE PRÀCTICAMENT TOTA LA INTEL·LECTUALITAT, PERIODISTES INCLOSOS, EREN REPUBLICANS I CATALANISTES

quisme no va tenir el seu Nuremberg i els fills dels assassins heretaren poder, prestigi, diners i propietats en bona part aconseguides per l'espoli de les víctimes. Darrere cada nom de la llista hi ha un drama.

Van ser tants els periodistes que van haver de marxar que potser seria més fàcil veure qui es queda, amb un predomini dels *indiferents* o, en llenguatge de l'època, dels *no significats*, difícil quan a Catalunya pràcticament tota la intel·lectualitat, periodistes inclosos, eren republicans i catalanistes.

O *sigui rojo-separatistas*, cosa que implica un passaport per al camp de concentració franquista, un altre episodi esborrat de la memòria col·lectiva actual.

Cal dir que els periodistes dretans que van marxar el 1936, a l'inici de la guerra, posteriorment tornarien, mentre que els altres, els del 1939, ja no van tornar, i si ho feien, havien de passar control policial, seguiment judicial, signar amb inicials o directament no fer-ho o bé treballar en altres feines.

LA FUGIDA D'UNA PROFESSIONI

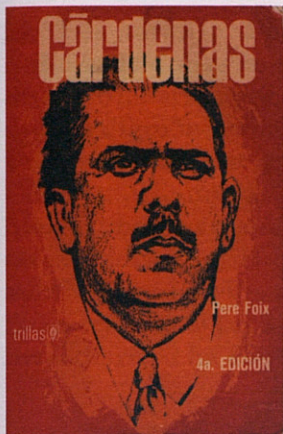
Al llibre *La literatura catalana a l'exili*, Albert Manent cita una frase lapidària de Josep M. Lladó que va escriure: «Un

vuitanta per cent dels periodistes de Catalunya és absent de la terra. [...] Redactors i directors de diaris com *El Matí*, catòlic i conservador, comparteixen l'exili amb directors i redactors de periòdics de l'esquerra social».

Lladó ho va escriure a *Catalunya*, des de Buenos Aires, una de les dotzenes de revistes que els exiliats dinamitzaren i, en molts casos assumiren o crearen, tal com explica Robert Surroca en el seu cens sobre la premsa d'exili o Matilde Eiroa en l'estudi sobre la producció periodística de l'exili republicà a la revista *Arbor*.

La història, amb tot, és poc coneguda. El 2011, quatre universitats espanyoles editaren el volum *Diccionario biográfico del exilio español* de 1939. S'hi inclouen les semblances de 331 periodistes, dels quals gairebé un centenar són catalans. La proporció és

A l'esquerra, portada de la biografia de Lázaro Cárdenas, president de Mèxic, escrita per Pere Foix, periodista i biògraf que es va exiliar en aquest país. A la dreta, un exemplar de 1944 de *Quaderns de l'exili*, revista dels exiliats mexicans.

molt alta, però tot i això no hi són tots. A l'estudi no demanaven la col·laboració d'especialistes catalans i tampoc tingueren en compte quasi mig centenar de noms com Emili Vigo, Rafael Tasis, Pere Foix...

El que va succeir a l'exterior és poc conegut. Se sap, per exemple, que Màrius Aguilar va presidir l'Agrupació Professional de Periodistes a l'exili a França. En canvi, es desconeixem les activitats que hi van portar a terme.

La dificultat d'escriure la història rau en la llunyania dels arxius i en la fragmentació.

SEGONS JOSEP MARIA LLADÓ, UN 80% DELS PERIODISTES CATALANS VAN HAVER DE MARXAR PER CULPA DE LA GUERRA

Es coneixen els articles que van publicar Ferran de Pol o Pere Foix a *El Nacional*, però no pas els de la majoria de periodistes.

Els exilis són diversos. Uns van ser breus, com Manuel Cruells, que tornà el 1940. Altres, com *Tisner* o Pere Calders, que tornen vint anys després. Mentre que alguns no ho van fer mai, com Agustí Cabruja. Aquests últims no tornaren com a protesta contra la repressió i la injustícia

del centralisme hispànic antidemocràtic. Uns quants, per contra, tornaren, no els va agradar el que veieren i van marxar de nou, com Lluís Capdevila.

EXERCIR LLUNY DE CASA

Una nova vida s'encetava lluny de casa. La immensa majoria van anar a França, passant pels camps d'internament del Rosselló i, a poc a poc, en sortiren. Alguns a batallons de treball, d'altres s'escaparen o anaren a la resistència i els afortunats, pocs, a Mèxic. I altres, també pocs, acabaren a Mathausen com Francesc Boix o Josep Miret.

La vida i la producció dels periodistes a l'exili i l'exercici de la professió dels periodistes republicans sota el franquisme és

divers. Pràcticament, tots escriuran per a premsa o ràdio. Així, Joan Oliver elabora

el programa *Guerrillas del Aire*, a Xile, mentre que Joan Gols fa *L'Hora Catalana*. La majoria, com dèiem, són a França i a Mèxic i escriuran en premsa, del país i de l'exili, i treballaran en activitats relacionades amb la paraula després d'uns primers moments en què havien de mantenir-se com podien. L'activitat periodística a l'exili és una altra història que palesa l'abast d'un llarg període en el qual les llibertats van ser negligides amb la mirada llunyania de les democràcies occidentals.

Els periodistes que no van anar a la zona de Franco tindrien greus problemes, com ara judicis, depuracions, espolis, dificultats per tornar, i serien afectats amb els seus béns o amb l'exercici de la professió o afusellats o empresonats en el pitjor dels casos. Processos, encara que siguin *in absentia*, del tenebrós Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques. Ç

Més informació a:

- Figueres, Josep M. (2016), → Indòmits. 10 periodistes en guerra i exili. Barcelona: Base.*
- Manent, Albert. (1976), → Literatura catalana a l'exili. Barcelona: Curial.*
- Diversos autors. (2011), → Diccionario biográfico del exilio español de 1939. Madrid: Fondo de Cultura Económica, Cátedra del Exilio.*

+ info